

ГОМОНЮК Олена Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології і педагогіки
Хмельницького національного університету
ЯКУБОВСЬКА Лариса Павлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Для сучасної педагогічної науки актуальним є вивчення тенденцій розвитку соціальної освіти у міжнародному освітньому просторі та їх вплив на систему освіти України. Освоєння зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників вимагає об'єктивної та всебічної оцінки, оскільки за ним стоять традиції, що відрізняються від українських.

Використання життєвого досвіду студентів, як переконують результати досліджень науковців, створює умови для реалізації суб'єктної позиції студентів у навчально-професійній діяльності та її індивідуально-групової диференціації, сприяє інтеграції соціально-професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців соціальної сфери. Розкриттю особливостей підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери у Великій Британії присвячена наша стаття.

Ключові слова: професійне становлення, самовизначення майбутнього фахівця, майбутній соціальний працівник.

Для сучасної педагогічної науки актуальним є вивчення тенденцій розвитку соціальної освіти у міжнародному освітньому просторі та їх вплив на систему освіти України. Освоєння зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників вимагає об'єктивної та всебічної оцінки, оскільки за ним стоять традиції, що відрізняються від українських.

Застосування засобів, методів і форм організації професійної підготовки майбутніх фахівців у системі неперервної професійної освіти досліджують О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Поліщук, О. Пехота, С. Сисоева та ін., фахівців для соціальної і соціально-педагогічної сфер (В. Васильєв, Ю. Галагузова, П. Гусак, А. Капська, І. Козубовська, Р. Куличенко, Л. Міщик).

Особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у Великій Британії недостатньо висвітлено у наукових дослідженнях.

Мета статті полягає у розкритті особливостей підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у Великій Британії.

У кожній зарубіжній країні поступово склалася своя модель виховання молоді, тому і вимоги до фахівців для роботи з дітьми в соціальній сфері та їхньої професійної підготовки будуть різними.

У більшості європейських країн соціальних працівників готують у системі вищої освіти (тобто студенти здобувають загальну кваліфікацію, що надає їм можливість працювати у широкому спектрі соціальної практики), а фахова спеціалізація здійснюється на останніх курсах (ступенях).

У Фінляндії, Ісландії, Ірландії, Ізраїлі, Іспанії, Туреччині соціальні працівники навчаються винятково в університетах. У Данії, Франції, Німеччині, Італії, Швеції, Швейцарії, Великобританії їх готують як в університетах, так і в інших типах навчальних закладів, або ж соціальну освіту можна здобути як додаткову спеціальність на університетському чи позауніверситетському рівнях. Проте лише в соціальній сфері Швейцарії та Великобританії університетська освіта та аспірантура прівняні.

У Великобританії та Ірландії діють одно- та дворічні курси для осіб із неповною вищою освітою після обов'язкової практичної роботи. І лише у країнах Бенілюксу та Франції є спеціалізовані курси. В інших країнах ситуацію можна характеризувати як незавершений перехід до «академізації» цього виду освіти.

Розглянемо більш конкретно особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у Великій Британії

Структура підготовки фахівців соціальної роботи у цій країні представлена різномірневою багатоступінчастою системою. Перші чотири ступені – недипломовані соціальні працівники, які безпосередньо забезпечують обслуговування клієнтів у різних соціальних закладах. 5–6-го ступеня –

дипломовані фахівці соціальної роботи, котрі пройшли відповідну підготовку в університетах чи коледжах [2, с. 8].

У всіх вищих навчальних закладах Великої Британії підготовка соціальних працівників передбачає навчання на 3-х рівнях: базовому теоретичному, теоретико-практичному, практичному.

На першому рівні навчання студенти оволодівають знаннями суспільних (соціальна політика, соціологія та ін.), психологічних (загальна, вікова, соціальна психологія), медичних, правових наук, а також вивчають спеціальні курси згідно з обраними напрямками спеціалізації.

Другий рівень передбачає знання теорії, концепції і моделей соціальної роботи, загальних та спеціальних методів, прийомів і форм соціальної роботи.

Третій рівень – практична підготовка безпосередньо на робочих місцях.

Структура підготовки дипломованих фахівців соціальної сфери у Великій Британії визначається Центральною радою з питань навчання і підготовки у соціальній роботі (*Central Council for Education and Training in Social Work*), що розробляє національні освітні стандарти, ліцензує факультети соціальної роботи. Вона розподіляє державні замовлення і гранти на науково-дослідну діяльність у галузі соціальної роботи, визначає компетентність, яку кандидат має продемонструвати до того, як одержує кваліфікацію. Ця компетентність передбачає наявність відповідних знань і вмій та розуміння цінностей соціальної роботи. Зазвичай, у традиційних освітніх закладах абітурієнтам пропонують денні програми з дворічним терміном навчання (іноді трирічним) [2, с. 8].

Також є можливість пройти дистанційний курс підготовки, модульний курс, навчатися через систему одержання кредитів-балів. Але такі можливості надаються не в усіх регіонах країни.

Серед основних принципів діяльності вищих навчальних закладів, згідно з якими здійснюється професійна підготовка із соціальної роботи, можна виокремити: гуманізацію (повага до особистості студентів, залучення їх до творчого діалогу під час навчального процесу, знання і розуміння їхніх потреб); антидискримінаційний підхід (за матеріальними, віковими, етнічними, релігійними критеріями, станом здоров'я); роботу в партнерстві як із соціальними закладами, так і з клієнтами.

Вищі навчальні заклади Великої Британії мають досить широкі повноваження в організації навчального процесу, тому зміст та форми підготовки фахівців у різних закладах суттєво розрізняються.

Проте, як правило, програма підготовки будується у відповідності з вимогами Центральної ради з питань навчання і підготовки у соціальній роботі (*CCETSW*), зміст яких зводиться до шести блоків:

- 1) спілкування й наймання, сприяння та підтримка;
- 2) допомога клієнту;
- 3) аналіз і планування;
- 4) втручання у життя клієнта й надання йому необхідних соціальних послуг;
- 5) робота в організації;
- 6) розвиток професійної компетентності.

До загальних принципів положень, якими керуються у підготовці фахівців соціальної роботи всі ВНЗ Великої Британії, належать такі:

1. Знання національних стандартів соціальної роботи. Одним із центральних питань у стандартах якості надання соціальних послуг є характер взаємовідносин між працівниками соціальних служб та їхніми клієнтами, що повинні будуватися на засадах партнерства, взаємоповаги, довіри.

2. Різноманітність соціальних груп, громад, а також способу їх життя вимагає глибокого знання теорії і моделей соціальної роботи з різними соціальними групами й віковими категоріями, а також правових знань, щоб законодавчо забезпечити сферу соціальних послуг у регіоні.

3. У процесі навчання студенти мають оволодіти основами професіоналізму, що, на думку британських учених, визначається як сукупність специфічних професійно-особистісних характеристик людини, необхідних для успішного виконання професійних завдань.

На всіх етапах розвитку професіоналізму соціального працівника реалізується ідея, смисл якої полягає в тому, що для фахівців соціальної роботи характерна орієнтація на людину як на найвищу цінність. Отже, професією соціального працівника можна оволодіти тільки в індивідуально-особистісному контексті.

4. В основу підготовки соціальних працівників у Великій Британії покладено принцип постійного професійно-особистісного розвитку майбутнього фахівця, тобто професійна освіта орієнтована як на

професійне, так і на особистісне становлення майбутнього фахівця. А отже, вона спрямована на формування його професійно-педагогічної культури.

Соціальний працівник має володіти значним обсягом знань, умінь і навичок у поєднанні з відповідними особистісними якостями й здатністю до творчого, нестандартного розв'язання проблем клієнта.

5. Етика соціальної роботи. Успіх професійної діяльності майбутнього соціального працівника залежить не тільки від оволодіння ним системою теоретичних і практичних знань, наявності у нього відповідних професійно-особистісних властивостей, а також від неухильного виконання ним етичних норм та принципів. Всі професійні стандарти і вимоги до соціальних працівників базуються на Кодексі етики соціальної роботи [2, с. 8].

Майже в кожному ВНЗ розроблена своя специфічна програма підготовки фахівців до конкретного виду діяльності. Незалежно від спеціалізації, майже у всіх навчальних закладах обов'язково вивчаються такі дисципліни: психологія (загальна, вікова, соціальна), фізіологія, соціологія, соціальні структури, соціальна політика, управління, право, соціальне законодавство, теорія і практика соціальної роботи, філософія соціальної роботи, етика, інформатика та деякі інші.

Широко використовуються спецкурси навчальних дисциплін. Їх досить багато, але разом з тим визначені певні державні стандарти для соціального працівника, який спеціалізується для роботи:

- з дітьми і підлітками;
- з правопорушниками й ув'язненими;
- з хворими (в системі охорони здоров'я);
- з інвалідами;
- з людьми похилого віку;
- з громадою;
- в системі соціального захисту та ін.

Для кожної спеціалізації передбачені відповідні спецкурси [2, с. 8].

У більшості навчальних закладів Великої Британії значний обсяг навантаження (від 40 до 50%) становить практика студентів.

Важлива роль у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у Великій Британії, на відміну від України, належить педагогу - наставнику. Від його професійної компетентності залежать як успіх практики в цілому, так і ступінь задоволеності практикою студентів. Тому підбір, навчання та утримання в штаті кваліфікованих педагогів-наставників — важливе завдання, яке перебуває в центрі уваги всіх закладів соціальної роботи Великої Британії, що орієнтуються на високі стандарти професійної підготовки.

Нам варто запозичити британський досвід підбору педагогів-наставників, які будуть володіти високим рівнем сформованості професійно-педагогічної культури (ППК) та власним прикладом сприяти її розвитку у студентів.

Характерними для британських вищих навчальних закладів є такі форми організації навчального процесу: лекції, диспути, семінари, практичні заняття, самостійна робота, тьюторіали. Індивідуальні форми навчання переважають над груповими [2, с. 13].

Реформування системи соціальної освіти у Великій Британії передбачає вдосконалення системи управління розвитком соціальної освіти, збільшення тривалості навчання, обов'язкову реєстрацію працівників соціальної сфери, зближення державного і недержавного секторів освіти та ін.

Британські вчені П. Редер та С. Дункан (*P. Reder, S. Duncan*) стверджують, що ключовою метою підготовки фахівців для соціальної сфери є «озброєння практиків знаннями, вміннями та можливостями мислити». Саме ці принципи є основою ключових вимог до професійної підготовки соціальних працівників у сфері опіки над дітьми та їхнього захисту (*Key Capabilities in Child Care and Protection*) і відображені в третьому розділі «Професійна компетентність та конфіденційність». Другий та четвертий розділи цих вимог («Знання і розуміння проблеми», «Цінності та етика в практиці соціального працівника») передбачають, що студенти займатимуться й цікавитимуться новітніми дослідженнями та літературою на всіх етапах їх академічної кар'єри, а особливо – практики [1, с. 14].

На нашу думку, ці принципи дозволяють закласти вимоги до рівня сформованості ППК майбутніх фахівців соціальної сфери.

У Великій Британії студенти вивчають соціальну роботу на двох рівнях: на рівні коледжу і агентства. Головну увагу коледж приділяє процесу навчання студентів та аналізу його результатів. Агентства забезпечують функціонування соціальних служб і контроль за якістю їх роботи.

Диплом із соціальної роботи (*DipSW*) є визнаною кваліфікацією у Великій Британії для соціальних працівників та службовців у цій сфері. Зміст освіти і програм з підготовки, що ведуть до одержання *DipSW* в Англії, Шотландії, Уельсі й Північній Ірландії, є по суті однаковими, але беруться до уваги і відмінності в законодавстві і способи надання соціальних послуг у цих країнах.

Підготовка соціальних працівників організовується та забезпечується університетами або коледжами у співпраці з різними типами соціальних агентств. Вони беруть на себе спільну відповідальність за відбір студентів, їхнє навчання і оцінювання, а також підтримку їхньої підготовки на сучасному рівні.

Студенти соціальної роботи навчаються два роки для одержання диплома практичного соціального працівника (*DipSW*). Частина часу відводиться навчанням в університеті або коледжі, а решта – на робочому місці під керівництвом компетентного кваліфікованого і досвідченого соціального працівника. На завершення підготовки соціальних працівників студентів починають готувати до роботи в специфічних конкретних закладах/установах, наприклад, за напрямками: кримінальне право; робота з дітьми і сім'ями в громаді; робота з дітьми та молоддю за місцем проживання; з людьми в лікарні; з людьми похилого віку або людьми з розумовими вадами, фізичними вадами й проблемами у навчанні. Ця робота може проводитися як у денних центрах, так і за місцем проживання.

Студентів також оцінюють, щоб переконатися, що вони мають знання, вміння, навички, необхідні для надання допомоги людям, які мають труднощі у розв'язанні власних життєвих проблем.

Досвід, набутий студентами під час навчання, дуже важливий для усвідомлення розуміння необхідності професійно-педагогічної культури у подальшій професійній діяльності.

Нині програми підготовки передбачають чотирирічні курси на звання бакалавра, однорічну аспірантуру, дворічні курси для тих, які не закінчили повний курс університету. Випускники одержують кваліфікаційні дипломи і сертифікати.

Особливістю університетської підготовки соціальних працівників у Великобританії є багатоступеневий та інваріантний характер. Найбільш поширеними є три рівні університетської підготовки: диплом спеціаліста із соціальної роботи; диплом бакалавра і диплом магістра

Приблизно 50% студентів проходять програми, що забезпечують одержання диплома після дворічного курсу, а інші продовжують навчання до одержання ступеня бакалавра або магістра.

Отже, у Великобританії є різні можливості для вступу на навчання та різні рівні освіти, але для одержання професійної кваліфікації необхідно продемонструвати певний рівень знань, умінь та навичок, що підтверджується дипломом фахівця із соціальної роботи, який присуджується Центральною радою з освіти та підготовки фахівців у соціальній роботі – *CCETSW*.

Крім того, *CCETSW* стимулює розвиток «продовженої підготовки» з присудженням кваліфікаційних документів на ступінь бакалавра і документів вищого рівня на ступінь магістра.

Штат будь-яких курсів із соціальної роботи включає кваліфікованих та досвідчених соціальних працівників, які проводять практичні заняття, здійснюють індивідуальне наставництво і встановлюють зв'язок із базами, в яких проходять практику. До штату можуть входити й науковці у сфері соціальних наук, які не є кваліфікованими соціальними працівниками. У навчальних закладах Великої Британії увага акцентувалася на тому, щоб штатними педагогами призначалась достатня кількість кваліфікованих і досвідчених соціальних працівників.

Більшість навчальних закладів, окрім штатних викладачів для читання лекцій та проведення семінарів із спеціальних предметів, можуть залучати соціальних працівників. В організації навчального процесу особлива увага звертається на те, щоб на курсі читались дисципліни, пов'язані з практичною діяльністю, оскільки це високо оцінюють студенти.

Однією з проблем підготовки соціальних працівників у Великій Британії є нетривалість курсів, що входить у протиріччя із високими вимогами, що висувуються до студентів. За досить короткий термін студенти зобов'язані пройти курс теоретичної підготовки і практику у закладах соціальної роботи, а потім спробувати одержати сертифікат.

Теоретичні заняття, що є основною частиною програми, становлять 80% часу. Заняття проводяться викладачами з групою 8-10 студентів: робота, в основному, проводиться на аналізі конкретного випадку, що відповідає темі. У процесі навчання передбачається, що кожний студент

відповідає за певний аспект, який найбільше дотичний до його потреб та інтересів. Це не виключає його участі у спільній роботі групи.

Більша частина роботи виконується поза програмою таких занять. Наприклад, викладачі університету і практикуючі соціальні працівники консультують студентів до заняття у спеціально домовлений час. Під час таких консультацій студенти можуть одержати відповіді на питання, що їх цікавлять.

Велика увага у Великобританії приділяється вдосконаленню практичних вмінь і навичок соціальної роботи, а також формуванню професійної етики та особистісному розвитку студентів – провідних компонентів професійно-педагогічної культури.

Високій якості підготовки сприяють індивідуальне наставництво, навчання в малих групах, прикладні методи навчання: рольові ігри, аудіовізуальні методи, тренінги. Навчання відбувається за послідовною, чітко систематизованою програмою під постійним контролем викладачів. Отже, систему підготовки соціальних працівників в Англії можна вважати однією із найбільш прогресивних, що дозволяє сформувати професійно-педагогічну культуру та професійну етику. Її недоліками є короткий термін навчання і завищені вимоги екзаменаторів під час сертифікаційних іспитів [4].

Найбільшим постачальником освітніх послуг за очно-заочною та дистанційною формами навчання є Відкритий Університет (*Open University*), що має філії по всій території Великої Британії. Для спеціальності «соціальна робота» цим освітнім закладом розроблено програму підготовки фахівців з одержання диплома практичного соціального працівника (*Diploma in Social Work*), бакалаврів та магістрів соціальної роботи [1, с. 12].

Програма підготовки пропонує серед інших такий перелік курсів, успішне вивчення яких гарантує студентам одержання диплома практичного соціального працівника (*Diploma in Social Work*):

Соціальна робота – вступ до спеціальності (*Learning and social work*) (1 модуль, 20 кредитів) – передбачає вивчення проблем цінностей, політики та практики соціальної роботи.

Соціальна політика і соціальна робота (*Reflective Social Work*), (1 модуль, 20 кредитів) – розглядає взаємозв'язок соціальної політики та соціальних наук з соціальною роботою.

Міжособистісна соціальна робота (*Interpersonal Social Work*) (2 модулі, 40 кредитів) – пропонує до розгляду теорії і методи міжособистісної соціальної роботи.

Включення до соціальної роботи (*Accountable Social Work*) (2 модулі, 40 кредитів) – розглядає теорії та практики, що стосуються різних аспектів залучення соціальних працівників до практики надання соціальної допомоги.

Використання права в соціальній роботі (*Using the Law in Social Work*) (1 модуль 20 кредитів) – розглядає основні засади функціонування права та використання його соціальними працівниками у роботі з дітьми, молоддю та дорослими.

Наука про розвиток життя в контексті використання цих знань у соціальній роботі (*Life Course Contexts in Social Work*) (2 модулі, 40 кредитів) – розглядає необхідність вивчення наук про розвиток людини для подальшого використання знань у роботі з різними категоріями клієнтів, особливо в питаннях розвитку дитини.

Соціальна робота в групах та за межами груп (*Social Work with and within Groups*) (1 модуль, 20 кредитів) – пропонує для розгляду теорії та методи групової роботи у практиці соціальної роботи.

Соціальна робота з дітьми та сім'ями (*Social Work with Children and Families*) (2 модулі, 40 кредитів);

Соціальна робота в громаді (*Social Work in Community Care*) (2 модулі, 40 кредитів) [1, с.12].

Окремим матеріалом (*associated materials*) подаються пояснення щодо використання й інтеграції матеріалів з відкритого навчання в існуючі програмні структури, запропоновано відповіді на завдання, вирішення вправ та ідеї щодо написання письмових робіт, а також принципи оцінювання навчання і робіт, словник термінів. Велика увага приділяється і оцінюванню навчання (самооцінювання студентом, закріпленими викладачами з курсу, співпрацівниками на практиці, вчителями практики).

В Європі спостерігається тенденція до збільшення державної відповідальності за освіту, як раніше була приватною. Підтвердженням цього є поступова ліквідація чіткого розмежування між соціальною роботою та іншими спорідненими формами діяльності. Помітний перехід від середнього до вищого рівня підготовки. Соціальна робота, як наукова дисципліна, поступово інтегрується в уже стабільні наукові дисципліни (з одного боку) і фах соціального працівника (з іншого). Але реалізація цих тенденцій, у більшості випадків, визначається особливостями національних систем підготовки

соціальних працівників. Це накладає певний відбиток на формування їхньої професійно-педагогічної культури.

Розв'язати наявні суперечності в галузі соціальної освіти можна лише шляхом міжнародної кооперації фахівців, і у недалекому майбутньому постане необхідність прискорення цього процесу.

Україна тільки тоді зможе гідно представити своїх випускників як конкурентоздатних фахівців, якщо врахує всі переваги і недоліки професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів/соціальних працівників у країнах Європи, зокрема Великої Британії.

Список використаної літератури

1. Бартош–Пічкара О. Особливості дистанційної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми у Великій Британії / О. Бартош–Пічкара, С. Шпеник // Науковий вісник Ужгородського національного університету ; Серія "Педагогіка. Соціальна робота". – №16. – Видавництво УжНУ "Говерла", 2009. – С. 12–18.
2. Пічкара О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Пічкара Олена Павлівна ; Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 24 с.
3. Sheldon D. Theory and Practice in Social Work: A Pre-Examination of a Tenuous Relationship [Text] / D. Sheldon // British Journal of Social Work. – 1978. – No. 8(1). – P. 1–22.
4. Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries, Intr. and ed/by H.–J. Brouns, D. Kramer – Frankfurt/Main, 1986. – 585 p.
5. Social Work with Children and Families. Associated materials. Open Learning Foundation Enterprises LTD, 1994. – 40 p. – p. 22–25.

Стаття надійшла до редакції 01.10.13.

Гомонюк Е. М., Якубовская Л. П. «Особенности подготовки будущего специалиста социальной сферы у Великой Британии».

Для современной педагогической науки актуально изучение тенденций развития социального образования в международном образовательном пространстве и их влияние на систему образования Украины. Освоение зарубежного опыта профессиональной подготовки социальных работников требует объективной и всесторонней оценки, поскольку за ним стоят традиции, которые отличаются от украинских.

Использование жизненного опыта студентов, как показывают результаты исследований ученых, создает условия для реализации субъектной позиции студентов в учебно-профессиональной деятельности и её индивидуально-групповой дифференциации, содействует интеграции социально-профессионального и личностного развития будущих социальных работников. Раскрытию особенностей подготовки будущего специалиста социальной сферы у Великой Британии посвящена наша статья.

Ключевые слова: профессиональное становление, самоопределение будущего специалиста, будущий специалист социальной сферы.

Gomonjuk L. M., Yakubovska L. P. «Peculiarities of Future Social Sphere Specialists Training in Great Britain».

Studying the social education development tendencies in international educational space and their influence on the system of education in Ukraine is of topical value for contemporary pedagogical science.

Learning the foreign professional training experience of specialists of social sphere requires an objective evaluation why their traditions differ from these of Ukrainian. Now the state takes more responsibility for education, also in private sector. As an provement for this fact is a liquidation of difference between social sphere activities and other similar forms of activity. Transference from intermediate to higher level of specialist training is also of great importance.

So-called social study is integrated into fixed educational subjects and is directed into a social sphere specialists training. But the realization of above-mentioned tendencies in major cases is stipulated by national educational systems of such specialists training. It influences the formation of their professional pedagogical culture.

To solve the existing problem of social sphere specialists training is possible only through international cooperation of specialists and there will be a necessity in acceleration of this process. Ukraine can train competitive specialists of this sphere only after learning and using the experience of European countries.

Usage of studied students' life experience creates conditions for group individual differentiation and contributes to the integration of social-professional and personal development of future specialists of social sphere.

This article is devoted to the peculiarities of social sphere specialists training.

Keywords: professional formation, self identification of future specialists, future social sphere specialists.